

วิชาวรรณกรรม
ขนบธรรมเนียม
ประเพณีของไทย
THG2402

ความรู้ทั่วไป
เกี่ยวกับ
ขนบธรรมเนียม
ประเพณี

ความหมายของ

“ชนบ”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.
๒๕๕๔ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “น. แบบอย่าง,
แผน, ระเบียบ”

คำว่า “ธรรมเนียม” หมายถึง

คำว่า “ธรรมเนียม” เป็นเรื่องสืบเนื่องมาจากประเพณี เช่น ประเพณีปลูกบ้านใหม่มีธรรมเนียมว่าจะต้องมีเสาเอก ประเพณีการแต่งงานมีธรรมเนียมว่าจะต้องมีเงินสินสอด ทองหมั้น ประเพณีศพมีการบังสุกุล เป็นต้น

ความหมายของ
“ประเพณี”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “น. สิ่งที่ยึดถือประเพณีปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี.”

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุภาพ ได้ทรงให้คำจำกัดความว่า “ประเพณี คือ สิ่งที่คนทั้งหลายทำตาม ๆ กันมา คนแต่ก่อนเคยทำอย่างไร คนต่อมาก็ทำอย่างนั้น” ประเพณีส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น ประเพณีทำบุญ ตักบาตร ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีการเกิด ประเพณีการแต่งงาน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.
๒๕๕๔ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “น. แบบอย่างที
นิยมกันมา”

**ความหมายของ
“ขนบธรรมเนียม”**

ความหมายของ “ชนบประเพณี”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “จารีตประเพณีที่วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้แล้ว”

ชนบประเพณี หมายถึง “ความประพฤติที่หมู่ชนหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกันและสืบต่อกันมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติดอกนอกแบบก็ผิดประเพณีหรือผิดจารีตประเพณี”

ประเพณีแบ่งออกเป็น ๓ ประการ

๑. **จารีตประเพณี** คือประเพณีที่สังคมถือว่า ถ้าใครในสังคมฝ่าฝืนหรือ
งดเว้นไม่กระทำตามก็ถือว่าเป็นความผิดเป็นความชั่ว จารีตประเพณีจึงเป็นเสมือน
ข้อบังคับทางศีลธรรมของสังคม และจารีตประเพณีใดถ้ามีสภาพเป็นคำสั่งของรัฐโดยมี
ระเบียบแบบแผนและข้อบังคับให้กระทำหรือไม่ให้กระทำ และบางครั้งก็มีการลงโทษ
ด้วย จารีตประเพณีนั้นก็หมดสภาพเป็นข้อบังคับทางศีลธรรมจรรยาของสังคม แต่
กลายเป็นกฎหมายขึ้น ตัวอย่างเช่น คนไทยเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทิต่อพ่อแม่ เมื่อ
ท่านแก่เฒ่าเป็นหน้าที่ของบุตรจะต้องเลี้ยงดูและถนอมน้ำใจท่าน ถ้าใครละเลยไม่เลี้ยง
ดูท่าน ก็ถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว ด้วยผิดจารีตประเพณี

ประเพณีแบ่งออกเป็น ๓ ประการ

ทั้งนี้จารีตประเพณีของแต่ละชนชาติก็แตกต่างกันหรืออาจเห็นว่าไม่เป็นเรื่องถูกหรือผิด เช่น หญิงอำมหัยบออกนอกบ้านไปไหนมาไหนต้องคลุมหน้าไม่ให้ใครเห็น ถ้าฝ่าฝืนก็ผิดจารีตประเพณี ในขณะที่หญิงบาทสีปล่อยออกได้แม้แต่เป็นหญิงสาว หญิงชาวญี่ปุ่นเปลื้องผ้าอาบน้ำกลางแจ้งได้ไม่เห็นเป็นเรื่องผิดจารีตประเพณี

ประเพณีแบ่งออกเป็น ๓ ประการ

๒. **ขนบประเพณี** คือประเพณีที่วางเป็นแบบแผน คือวางเป็นระเบียบพิธีการไว้ชัดเจน หรือไม่ได้วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้ว่าควรจะประพฤติปฏิบัติอย่างไร เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การบวชภาค การแต่งงาน การตาย ซึ่งนับเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาลตรุษสารท การทำบุญเลี้ยงพระ การขึ้นบ้านใหม่ เป็นระเบียบแบบแผนที่ประพฤติสืบ ๆ กันมา ล้วนเป็นขนบประเพณีทั้งสิ้น

ประเพณีแบ่งออกเป็น ๓ ประการ

๓. **ธรรมเนียมประเพณีหรือวิถีประชาชน**

ธรรมเนียมประเพณี คือ ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญ ไม่มี
ผิดมีถูกเหมือนจารีตประเพณี ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือน
ขนบประเพณี ผู้ใดทำผิดหรือฝ่าฝืนก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญอะไร
นอกจากจะเห็นว่าขาดการศึกษาหรือไม่มีสมบัติผู้ดี ธรรมเนียม
ประเพณีเป็นเรื่องเกี่ยวกับกิริยามารยาท เกี่ยวกับอริยาบถต่าง ๆ
เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน กิน พุดจา แต่งตัว เป็นสิ่งที่ได้รับการสั่งสอน
อบรมสืบต่อกันมา หรือเห็นผู้ใหญ่ประพฤติปฏิบัติก็เอามาเป็น
แบบอย่าง

ความหมายของ “วัฒนธรรม”

วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญงอกงามที่มนุษย์ทำให้เกิดขึ้น หรือที่เรียกกันว่า “มรดกทางสังคม” เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ได้รับมาจากบรรพบุรุษและถ่ายทอดไปให้แก่อนุชน

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕ ให้ความหมายเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้ดังนี้ “วัฒนธรรม” หมายความว่า “ลักษณะแสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน” ตามความหมายนี้ วัฒนธรรมแบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ

๑. ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม

๑.๑ ความเจริญทางวัตถุ หมายถึง มีการกินดี มีที่อยู่อาศัยดี มีเครื่องใช้สอยดี มียารักษาโรคดี

๑.๒ ความงอกงามทางจิตใจ หมายถึง ความซื่อสัตย์ มีความเมตตากรุณา ความไม่เห็นแก่ตัว และไม่เบียดเบียนผู้อื่น

๒. ลักษณะที่แสดงถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อย

๒.๑ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการแต่งกาย จรรยา มารยาทในที่สาธารณะสถาน หรือ
ปรากฏแก่สาธารณชน

๒.๒ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการปฏิบัติตน และการปฏิบัติต่อบ้านเรือน

๒.๓ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการประพฤติตนอันเป็นทางนำมาซึ่งเกียรติของชาติไทย
และพระพุทธศาสนา

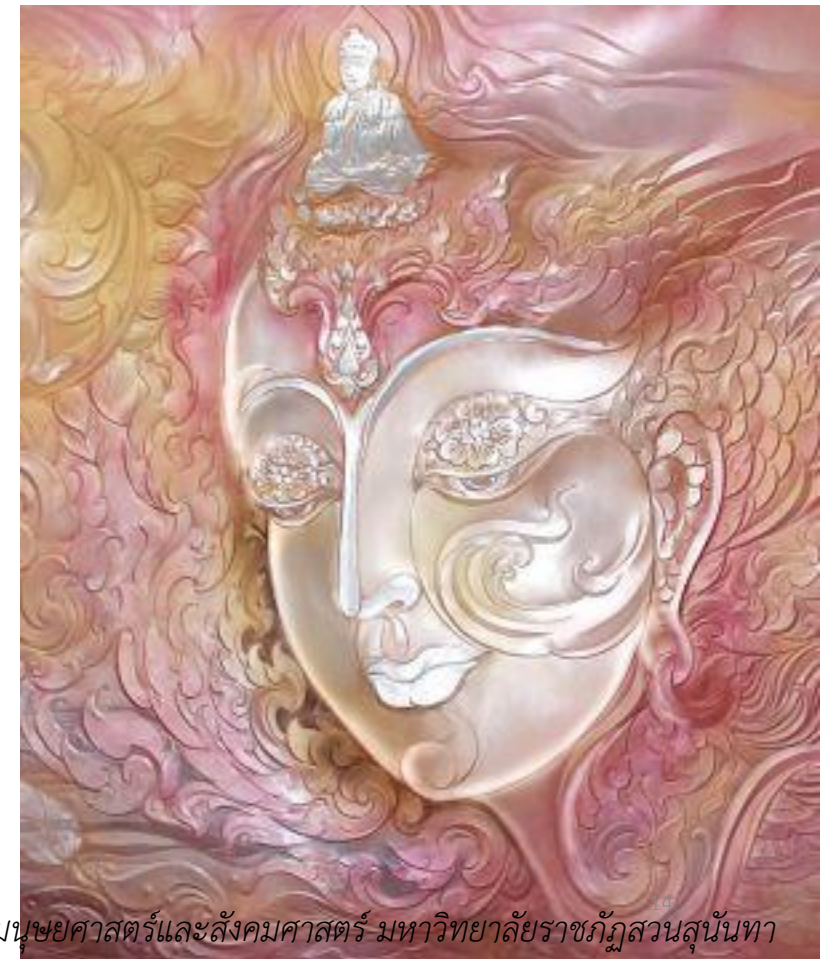

๓. ลักษณะที่แสดงถึงความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ

๓.๑ ความสามัคคีของหมู่คณะ

๓.๒ ความเจริญก้าวหน้าทางวรรณกรรม
ศิลปกรรม

๓.๓ ความนิยมไทย อันเป็นชาติบ้านเกิดเมือง
นอนของตน

๔. ลักษณะที่แสดงถึงศีลธรรมอันดีของประชาชน

๔.๑ ทำตนให้เป็นคนมีศาสนา

๔.๒ การปฏิบัติตนในหลักธรรมของศาสนา

๔.๓ การรักษาระเบียบประเพณีทางศาสนา

เนื้อหาของวัฒนธรรม

แบ่งออกเป็น ๔ ประการ ดังนี้

๑. **คติธรรม** ได้แก่ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ และได้มาจากศาสนา เช่น ความขยันหมั่นเพียร ความประหยัด ความเสียสละ ความสามัคคี ความซื่อสัตย์สุจริต ความรู้จักรับผิดชอบ ความรอบคอบ การตรงต่อเวลา การใช้ปัญญาในทางที่ถูกต้อง

๒. **เนติธรรม** ได้แก่ วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือว่ามีความสำคัญพอกับกฎหมาย เช่น รู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองตามกฎหมาย เคารพกฎหมายของบ้านเมือง ใช้สิทธิของตนตามกฎหมายโดยสุจริตไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น รู้กฎหมายต่าง ๆ ที่ใช้บังคับในปัจจุบัน

เนื้อหาของวัฒนธรรม แบ่งออกเป็น ๔ ประการ ดังนี้

๓. **วัตถุธรรม** ได้แก่ **วัฒนธรรมทางวัตถุ** เช่น ที่เกี่ยวกับการกินดีอยู่ดี เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ โบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปวัตถุ สาธารณสมบัติ การประกอบอาชีพเพื่อเพิ่มพูนรายได้ เป็นการยกฐานะและความเป็นอยู่ของตนให้สูงขึ้น

๔. **สทธรรม** ได้แก่ **วัฒนธรรมทางสังคม** นอกจากหมายถึงคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้คนเราอยู่ร่วมกันเป็นผาสุก ถ้อยทีถ้อยอาศัย รวมทั้งระเบียบมารยาทที่จะติดต่อเกี่ยวกับสังคมทุกชนิด เช่น มารยาทในการรับแขก รับประทานอาหาร ไปงานมงคล ไปงานศพ การโต้ตอบจดหมาย การขับรถ การเดินถนน การโดยสารรถ โดยสารเรือ การทำตนให้เป็นผู้รู้จักกาลเทศะ

ความสัมพันธ์ของประเพณีกับวัฒนธรรม

ประเพณีเป็นรากฐานส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดวัฒนธรรม แต่ประเพณีเป็นสิ่งที่นิยมกันระหว่างหมู่ ประเพณีที่ถือว่าเจริญจะเป็นวัฒนธรรมหรือไม่นั้น ต้องอาศัยการพิจารณาว่าดีหรือไม่ดี เป็นการให้คุณค่า ฉะนั้นประเพณีจึงอาจเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม *ถ้าประเพณีใดที่ไม่ดีก็ไม่เป็นวัฒนธรรม*

พระราชพิธี เป็นงานหลวงสำหรับ

พระมหากษัตริย์ แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ ดังนี้

๑. งานที่จัดขึ้นเป็นประจำตามฤดูกาล โดยเป็นพระราชประเพณีสืบเนื่องกันมาแต่โบราณกาล เช่น พระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
๒. งานที่จัดขึ้นเป็นพิเศษตามที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานเป็นพระราชพิธีเป็นงานเฉพาะคราว เช่น พระราชพิธีสมโภชเดือน พระราชพิธีอภิเษกสมรส พระราชพิธีรัชดาภิเษก เป็นต้น

พระราชกุศล เป็นงานที่พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญเป็นพิธีหลวง

แบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ

๑. งานที่ทำต่อเนื่องกับงานพระราชพิธี เช่น พระราชกุศลทักษิณานุปทาน พระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุรพการี มีสวดมนต์เทศนา และสดับปกรณ์ มักจะทำต่อจากพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา หรือพระราชพิธีฉัตรมงคล

๒. งานที่จัดประจำตามกำหนดกาล เช่น พระราชกุศลมาฆบูชา พระราชกุศลวิสาขบูชา พระราชกุศลหล่อเทียนพรรษา

พระราชกุศล (ต่อ)

๓. งานที่จัดขึ้นเป็นพิเศษเฉพาะกาล เป็นงานที่จัดขึ้นเมื่อมีเหตุการณ์นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริจะจัดงานนั้นขึ้น เช่น พระราชกุศลทักษิณานุปทานพระศพพระบรมวงศ์ หรือทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานศพข้าราชการผู้ใหญ่

๔. งานที่ทรงบำเพ็ญเป็นการภายในส่วนพระองค์ เช่น พระราชกุศลทรงบาตรนิมนต์พระสงฆ์ไปรับพระราชทานอาหารบิณฑบาตในพระราชวัง เนื่องในวันราชาภิเษกสมรสครบรอบปี หรือวันคล้ายวันประสูติสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ

รัฐพิธี

เป็นงานพิธีที่รัฐบาลหรือทางราชการกำหนดขึ้นเป็นประจำปี โดยอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธานในการประกอบพิธีหรือจะโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์เสด็จแทนพระองค์ ตามปรกติงานพระราชพิธีนั้นก็มีแต่เสด็จไปวางพวงดอกไม้ถวายสักการะแล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ เช่น รัฐพิธีที่ระลึกวันจักรี พิธีระลึกวันสมเด็จพระเจ้าตากสิน พิธีระลึกในวันปิยมหาราช

ความหมายของ
“พิธีกรรม”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔
ได้ให้ความหมายไว้ว่า “น. การบูชา, แบบอย่างหรือ
แบบแผนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา”

ความหมายของ “พิธีกรรม”

พิธีกรรม คือ การกระทำที่คนเราสมมติขึ้น มีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ๆ ก็ตามต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตนตามความเชื่อและความศรัทธาของตนเองในแต่ละศาสนา จึงก่อให้เกิดเป็น “พิธีกรรม” ทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธา

ประเภทของพิธีกรรม

แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑. **พิธีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน** ได้แก่ พิธีแต่งงาน พิธีขอขมา พิธีบายศรี พิธีศพ พิธีเลี้ยงผี ฯลฯ

๒. **พิธีเกี่ยวกับศาสนา** ได้แก่ การทำบุญบ้าน พิธีสิบสองเดือน

บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรม

- ช่วยเสริมสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม ช่วยสร้าง “อารมณ์ร่วม” (Collective Emotions)
- มีหน้าที่หลักในการช่วยบำรุงรักษาความสัมพันธ์กลมเกลียว ระหว่างสมาชิกสังคม
- ช่วยควบคุมความประพฤติของสมาชิกสังคมให้อยู่ในกรอบของจารีตประเพณี
- ตอบสนองความต้องการด้านจิตใจนั้นเป็นหน้าที่รองลงมาของพิธีกรรม

(A.R. Radcliff - Brown นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษ และยศ สันตสมบัติ, 2537: 29)

ความสัมพันธ์ระหว่าง “พิธีกรรม” กับ “ประเพณี”

พิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของประเพณี ซึ่งปรากฏพิธีกรรมตามประเพณีที่ถือปฏิบัติในสังคม แบ่งออกเป็น ๒ แนวทาง คือ

๑. **พิธีกรรมตามประเพณีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับวิถีชีวิตประจำวัน** เป็นเรื่องของบุคคล โดยเฉพาะ เช่น การเกิด การเข้าสู่วัยรุ่น การเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ การเข้าสู่วัยครองเรือน และการตาย

๒. **พิธีกรรมตามประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา** เป็นเรื่องของสังคมโดยรวม เช่น จารีตประเพณี ขนบประเพณี ธรรมเนียมประเพณี รัฐพิธี และพระราชพิธี